

LISA ROWE FRAUSTINO OCH
KAREN COATS (RED.)
**MOTHERS IN CHILDREN'S AND
YOUNG ADULT LITERATURE**
**From the Eighteenth Century to
Postfeminism**

Jackson: University Press of Mississippi, 2016 (270 s.)

Den stereotypa modersbilden, vare sig det handlar om bilderbokens förklädesprydda praktmamma, sagans onda styvmamma eller ungdomsromanens problemmamma, har analyserats och diskuterats i barnlitteraturforskningen alltsedan 1970-talets första feministiska läsningar. Inom nordisk barnlitteraturforskning kommenterade skribenter som Ying Toijer-Nilsson, Vivi Edström och Sonja Svensson redan tidigt barn- och ungdomslitteraturens mödrar som i synnerhet i 1970-talets litteratur ofta var tyngda av egna problem och misslyckanden. Analyserna gjordes inte sällan ur ett genusperspektiv (på den tiden: könsrollsperspektiv) där man efterlyste större bredd i föräldraskildringarna, särskilt då det gällde mödrarna. Under 2000-talet har forskningen kring moderskap varit ganska blygsam i Norden men i den mån den bedrivits har genusaspekten varit framträdande. I en artikel av Maria Österlund diskuteras Stina Wirséns och Carin Wirséns bilderböcker ur ett genus- och generationsperspektiv medan genus och familjevärderingar är nyckelord i Sara Kärrholms analys av mödraskildringen i Kerstins Thorvalls barnböcker.

Samma tendens går igen i anglosaxisk barnlitteraturforskning visar Lisa Rowe Fraustino och Karen Coats, redaktörerna bakom det senaste bidraget till forskningen. I inledningen till antologin *Mothers in Children's and Young Adult Literature: From the Eighteenth Century to Postfeminism* skriver redaktörerna att den stereotypa modersbilden nog synliggjorts och ifrågasatts i ett flertal teoretiska verk och artiklar under de senaste fyrtio åren men att forskarnas ensidiga fokus på genus gjort att andra infallsvinklar på moderskap förbisetts. Inom andra discipliner, såsom sociologi, psykologi, antropologi och kvinnostudier, har moderskap däremot studerats ur ett helt

spektrum av perspektiv där teoretisk forskning blandats med empirisk. Genom att ge röst åt verkliga mödrar – tonårs-, arbetarklass-, adoptiv- och lesbiska mödrar – har nya aspekter av moderskap utmanat det hegemoniska vita medelklassmoderskapet och myten om "den goda modern".

Denna diversitet av synliggjorda moderskap och den ambivalens som många kvinnor upplever inför att bli mammor eller som mammor, ligger till grund för antologin där fjorton forskare analyserar i huvudsak anglosaxisk barn- och ungdomslitteratur som utgivits sedan 1700-talets slut. Den psykoanalytiska tolkningsramen som ofta förknippas med analyser av mödrar tangeras, men i huvudsak är infallsvinklarna inspirerade av tvärvetenskapliga studier inom andra discipliner än de litteraturvetenskapliga. Robin Calland undersöker exempelvis hur myten om den goda modern ideligen reproduceras i bilderböcker som handlar om djur. Calland visar hur bilderböckernas kraftigt romantiserade och antropomorfa bild av djur som mödrar avviker från beskrivningar som biologer gett av djurs beteende. Dessa böcker menar Calland förvränger inte bara bilden av djur utan även av människor, då barn matas med bilder och texter där djurmödrar älskar sina ungar gränslöst och uppoffrar sig för dem i alla tänkbara situationer.

Mothers in Children's and Young Adult Literature är uppdelad i fyra avsnitt som historiskt och teoretiskt står i förbindelse med varandra. I tretton underkapitel gör skribenterna nedslag i både kända och mindre kända verk där mödrar har betydande roller. Moderns roll i barn- och ungdomsboken är av hävd stark, konstateras i inledningen; oberoende av om hon är närvarande eller frånvarande, en förebild eller ett avskräckande exempel, är hennes existens betydande för protagonistens utveckling. Artiklarna visar tydligt hur moderns roll och skildringen av henne utvecklas över tid enligt ett visst paradig.

I 1700-talets barnböcker för skolbarn är hon en förebild och en moralisk moder som i didaktisk ton och i Jean-Jacques Rousseaus anda uppfostrar sina barn till lydighet och ansvarsfullhet. I Donelle Ruwes analys av Anna Letitia Barbauld, en av barnlitteraturens pionjärer och verksam mot slutet av 1700-talet, synliggörs en mjukare sida av den moraliska modern som förekommer i Barbaulds nyskapande böcker för småbarn. Ruwe koncentrerar sig på den språkliga förnyelse som Barbauld initierade och som i senare barnlitteratur kom att anammas av andra författare.

Barbaulds berättelser om en mor och dennas två-årige son Charles handlar om hur modern lär sin son namnen på kroppsdelar, djur

och siffror. Berättelserna skildras på ett familjärt och enkelt språk till skillnad från tidigare texter för småbarn som ofta var skrivna med liten font i böcker av miniatyrformat. I Barboulds berättelser sker inläringen inte med pekpinna och i stram uppfostrande ton utan lekfullt, vänligt och på barnets villkor. Ruwe argumenterar för att Barboulds personliga erfarenheter av att vara mor åt adoptivsonen Charles inspirerade henne till att förnya småbarnslitteraturen och erbjuda verkliga mödrar nya inlärningsmetoder.

Den tidiga flickbokstraditionen som uppstod under 1800-talet har renderat gedigen forskning men Koeun Kim lyfter fram en alldeles ny aspekt; omskrivningen av det moderliga arvet som den ser ut i Juliana Ewings författarskap. Ewing var dotter till Margaret Gatty, en känd engelsk barnboksförfattare som skrev enligt det konventionella flickboksmönstret där protagonisten ledsagades till dygd och idealisk kvinnlighet av en erfaren och god mor, tillika bokens berättarröst. Ewing, som i sitt tidiga författarskap i hög grad förlitade sig på sin mor som medskribent och mentor, skrev också flickböcker, men det var först efter moderns död som hon introducerade en ny typ av protagonist: flickan som vågar ifrågasätta den viktorianska familjeideologin och dess normer enligt vilka kvinnans plats är i hemmet.

Ewings brytning med det traditionella flickboksmönstret var, skriver Kim, möjlig eftersom berättarrösten var protagonistens. Genom att låta en ung protagonist framföra icke-ortodoxa synpunkter om ett samhälle som begränsar flickors aktiviteter till småsyslor i hemmet, kunde Ewing tryggt kritisera dåtidens restriktioner av flickors och kvinnors liv. Det hade inte varit möjligt eller ens trovärdigt om hon använt en vuxen kvinna som berättare.

I antologins andra avsnitt fokuseras det multikulturella och avvikande sättet att skildra moderskap, ett sätt som utmanar myten om den goda modern. Rubriken för Dorina K. Lazo Gilmores bidrag är kännetecknande för hur mödrar som representerar olika etniska minoriteter förverkligar sitt moderskap i en rad bilderböcker utgivna mellan 1994 och 2014. I "Minority Mama: Rejecting the Mainstream Mothering Model" hävdar Lazo Gilmore att vita västerländska mammor är belastade av krav på supermoderskap vilket avspeglar sig i flera bästsäljande bilderböcker som fortsätter att överösa "superpower expectations" på mammorna och som implementerar en traditionell modersideologi enligt vilken en god mor är allupps-offrande och ständigt närvarande. I bilderböcker med minoritetsmammor möter läsaren däremot kvinnor som går emot denna ström, skriver Lazo Gilmore och exemplifierar med sex bilderböcker där

mammor karaktäriseras som självständiga, starka, kreativa, ambitiösa och måna om att utrusta sina barn med kraft att stå emot rasism och andra slag av förtryck.

Modersmyten utmanas även på andra sätt. I Barbara M. Joosees *Mama, Do You Love Me?* (1991) skildras en mamma som tydligt visar sin frustration då barnet bråkar och uppför sig illa. Den arga bilderboks mamman är enligt Lazo Gilmore en karaktär som sällan skildras i mainstreamlitteraturen och som dessutom är oacceptabel som figur i amerikansk kultur. Här vill man som läsare gärna inflika att frustrerade mammor i nordisk barnlitteratur som bekant inte är ett tabubelagt ämne. Anmärkningsvärt är att mammornas ilska ofta bemöts med förståelse; i en nordisk kontext är det okej för en mamma att förlora fattningen. 1970-talet bjuder på många bilderboksmammor som öppet gör revolt eftersom de tröttnat på att passa upp män och barn. Ett modernare exempel är den finlandssvenska författaren Tove Appelgrens populära debutbok, *Vesta-Linnea och monstermamman* (2001) som redan är inne på sin sjätte upplaga. Bilderboken handlar om en liten flicka som får sin mamma ur gängorna genom att vägra klä på sig sina strumpbyxor.

Myten om den biologiska moderns oersättlighet är en aspekt som förtjänstfullt diskuteras av Mary Jeanette Moran i antologins tredje avsnitt. I sin analys applicerar Moran feministisk omsorgsetik på fantasyfiktur – en genre som hon menar är som gjord för att ifrågasätta moderskapsmyter eftersom den blandar det främmande med det familjära. Grundläggande för den feministiska omsorgsetiken är framhävandet av mellanmännliga relationer. Förmågan att visa omsorg är enligt läran inte avhängig kön eller moderskap. Moran exemplifierar med Robin McKinleys *Spindle's End* (2000), en nytolkning av sagan om Törnrosa, som presenterar en vision av moderskap som sträcker sig utöver det biologiska. I sagan drivs den goda fen Katriona av ett starkt behov att ta babyprinsessan under sitt beskydd. Eftersom hon inte själv kan ge mjölk åt barnet bildar hon med skogens djur ett kollektiv för att tillsammans fostra och beskydda prinsessan från den onda fens förbannelse. Enligt Moran hjälper sagor som dessa oss att ifrågasätta och omformulera kulturella attityder mot moderskap.

Antologins avslutande del bjuder på koncentrerade analyser av det postfeminina moderskapet i ungdomsromaner. Sara K. Day analyserar Sarah Dessens elva ungdomsromaner med mor-dotterproblematik som underliggande tema och identifierar mödrar som verkar ha hamnat i kläm mellan den andra och den tredje vågens feminism.

Day diskuterar hur andra vågens feministiska slagord "having it all" i modern tid förlorat sin betydelse, dels för att dagens kvinnor velat distansera sig från feminismen eftersom de kopplar ihop feminism med manshat, dels för att kvinnor upplever att de redan uppnått sina mål. Inom andra postfeministiska inriktningar väcker dylika motreaktioner stark indignation och Day diskuterar kort dessa varianter. Hon konstaterar att dagens unga kvinnor hamnat i en beklämmande sits; dels matas de med budskap om "can-do" girl power, dels lever objektifieringen av flickors och kvinnors kroppar i all slags media fortfarande kvar.

Dessens mammor framstår i så gott som alla romaner som "misslyckade" såtillvida att de inte lyckats kombinera karriär med familjeliv. Otillfredsställdheten med livet leder till konflikter med den övriga familjen, i synnerhet med döttrarna. Dessens romaner är skrivna mellan 1996 och 2013 och Day finner det oroväckande att protagonisterna regredierar i slutet av berättelserna. Till en början presenteras de som ambitiösa och medvetna unga kvinnor bara för att mot slutet ge upp sina planer och nöja sig med en sämre utbildning. Mödrarnas öde, vare sig det handlar om karriärer som kört fast eller drömmar som gått i kras, har enligt Day en förlamande effekt på döttrarna. Vad Dessens mödrar tycks signalera är att kvinnor, trettio år efter att Shirley Conran lanserade slagordet "having it all", ändå inte kan få allt och att en kombination av karriär och föräldraskap inte ens är värd ett försök.

Lisa Rowe Fraustino undersöker i sin tur mödrar som överger sina familjer i tre ungdomsromaner utgivna mellan 1979 och 2000 och tolkar omgivningens reaktioner på dessa kvinnors val som motreaktioner på andra och tredje vågens feminism. Enligt Fraustino fördömer författarna till dessa ungdomsromaner direkt eller indirekt kvinnor som vill förverkliga sig själva på andra sätt än som mammor. Fraustino hänvisar till psykologen Shari Thurers bok *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents Motherhood* (1994). I den argumenterar Thurer för att moderskapet återkommande sentimentaliserar i den västerländska kulturen; på så sätt upprätthålls myten om den goda modern. Denna kultur dikterar även kraven för moderskapet; en god mor älskar sitt barn gränslöst, är osjälvisk och ger avkall på sina egna drömmar och mål.

I de ungdomsromaner som Fraustino granskat lever mödrarna inte upp till kraven, de facto lämnar de sina familjer på eget initiativ, för att förverkliga sig själva. Mödrarna ges ändå ingen pardon för sina gärningar, i stället utsätts de för hårda fördömanden. Någon

förklaring till varför en mor väljer att gå sin egen väg ges inte heller vilket enligt Fraustino ytterligare undertrycker kvinnan som självständigt subjekt.

Mothers in Children's and Young Adult Literature är på många sätt en viktig bok, dels för att den modigt teoretiserar litterära mödrar ur helt nya perspektiv, dels för att den visar att det finns alternativa karaktäriseringar av mödrar, i synnerhet i böcker som skildrar etniska minoriteter. Framför allt uppmuntrar artiklarna om så kallade problemmödrar till en granskning av dessa ur ett tidigare förbiset perspektiv: det försonande.

Pia Vuorio
Doktorand i litteraturvetenskap
Åbo Akademi